

ДЖЕРЕЛА ПРАВА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ІСПАНІЇ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ В МЕЖАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В ХІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІV ст.

У статті автором зосереджено увагу на дослідженні особливостей такого джерела середньовічного права Іспанії, у тому числі сеньйоріального права, як фуерос, судебники. Розглянуто як матеріальне, так і процесуальне іспанське право, поділу якого на цивільний і кримінальний процеси тоді ще не проводилося. Виокремлюється характеристика таких інститутів звичаєвого права: кровна помста, соприсяжництво, ордалії (судові докази), застава, поручительство, інститут таліону, заступництво.

Ключові слова: джерела права, законодавство середньовічної Іспанії, сеньйоральне право, фуеро, консехо.

Постановка проблеми. Останнім часом як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці громадська община Кастилії – консехо стає детальним об'єктом вивчення. Але практично безмежним щодо вивчення залишається пласт досліджень пов'язаних з вивченням історії джерел права. Правова система центральної частини Іспанії в ХІ – першій половині ХІV ст. увібрала в себе кілька видів правових джерел: звичаєве право, королівські привілеї, місцеві Статути і елементи сеньйоріального права.

Аналіз останніх досліджень. Питання, що стосуються правового положення громадської общини в феодальну епоху в Кастилії та проблеми, пов'язані з регулюванням суспільних відносин в межах територіальної громади в ХІ - першій половині ХІV століття в Іспанії знайшли своє відображення в працях Л.Г. де Вальдеавельяно, Б.Рейлі, Дж.Каллагхана, Х. Клементе Рамоса, Р. Пастора, Х.М. Мінгес Фернандеса, С. де Моксо, Л. М. Віллар Гарсії, С.Д. Чернова, А.В. Ващенко, В.К. Піскорського та ін.

Метою статті є розгляд джерел права центральної частини Іспанії, що регулюють суспільні відносини в межах територіальної громади в ХІ – першій половині ХІV ст.

Викладення основного матеріалу. З кінця ХІХ ст. з'являються наукові погляди, які намагаються обґрунтувати спадковість джерел права Іспанії. Одні з них простежують німецьке коріння консехо та німецькі елементи в іспанському праві, основна ідея

таких поглядів полягає в тому, що у своїй основі середньовічне іспанське право є продуктом еволюції вестготського права. Разом з цим виникає і компромісна точка зору, яка базується на синтезованому характері щодо походження кастильського права (поєднання елементів римського права з іберійсько-кельтським субстратом та німецьким елементом).

Королівські привілеї почали надаватись громадам Естремадури з ХІ ст. і до кінця цього періоду. Так, перші короткі судові збірки можуть бути кваліфіковані як привілеї. Привілеї королівська влада надавала як приватним особам, так і громаді, або взагалі певному соціальному стану. Переважно ці привілеї регулювали певні галузі права: цивільне, кримінальне, адміністративне, процесуальне. Прикладом цього є судебник Сепульведи 1076 року в якому регламентувалися ранні привілеї надані громаді. З ХІІ ст. жителі міських центрів починають отримувати додаткові привілеї, даруючи які королівська влада прагнула поліпшити в них демографічну ситуацію. З середини ХІІІ століття монархи надають цілу низку привілеїв міському лицарству та населенню певних місцевостей яке залежало від корони у фінансній сфері, такі доповнення знайшли своє відображення у Фуеро Сепульведи.

Слово «фуеро» має низку подібних значень. Так, ще відомий іспанський енциклопедист ХІХ ст. Мартінес Маріна виділяв чотири із них: звичай; грамота або привілей, що звільняє від податків або повиннос-

тей; грамота про поселення; нотаріальний документ про дарування чи володіння приватноправового характеру. Однак докладне фуеро, до типу якого належить текст Сепульведи, – це звід матеріального і процесуального права, що достатньо повно регулює відповідні інститути [1, с. 293]. С. Д. Червонов називав фуерос кодексами звичаєвого права міст Центральної Іспанії [2, с. 27], а також наголошував на тому, що фуеро – це передусім судебник [2, с. 28].

Кастилія означає «країна замків», «країна фортець». Тут було багато міст з відмінною від європейської структурою. Ці міста були укріпленими пунктами-фортецями, головне призначення яких є оборона та подальше просування на південь. Відтак населення цих міст повинно було передусім нести військові повинності, утворюючи військові загони, причому перевага надавалась рицарській кавалерії. Міста отримали право самоврядування, і їм доводилось вести військові операції, розраховуючи тільки на себе. Кожне місто мало свої права, звичаї та привілеї – *fueros* (фуерос). Ці фуерос були збірниками законів даного міста, а також зібранням привілеїв, якими це місто користувалося в силу свого права на самоврядування [3, с. 19].

Фортеця Сепульведа першою із поселень на південь від ріки Дуеро, яка тривалий час слугувала кордоном між мусульманським півднем та християнською північчю, отримала ще в 1076 р. грамоту, яка поклала початок праву Естремадури – земель від ріки Дуеро до гір Гредос та Гвадаррама, які будучи «нічийними», розділяли Астуро-Леонське королівство та мавританські князівства-тайфи. Це право гарантувало колоністам, які приходили з півночі Іспанії та півдня Франції, різні податкові пільги та свободи. Відтак, вже у першому титулі судебника йшлося про громадську общину з центром у місті Сепульведі, до якої входила вся округа. Громадська община включала в себе сільські общини (села), парафії, податкові округи та міський центр. Однак у цій структурі громадської общини головним елементом було місто. Рада – *consejo* остаточно сформувалася як орган управління і як міська община. *Consejo* складалася із двох видів зборів. Перші – це збори, які до XIII ст. включали всіх «сусідів»-громадян і називались «весь *consejo*» (*todo el consejo*). Необхідно зазначити, що в Кастилії міське населення позначалось такими термінами: «громадяни міста» (*cives cibdadanos*), «сусіди» (*vesinos*), «добрі люди» (*omes buenos*). Набуття прав міського громадянства здійснювалось в Кастилії значно простіше, ніж у більшості країн Європи. Для набуття таких прав не вимагалось перебування в місті певний термін (наприклад, звичний для Європи термін один рік і один день), а достатньо

було поселитися у місті [4, с. 159]. Поряд із цією великою радою існувала й більш обмежена за складом рада, яка включала тільки магістрати і частину «сусідів», яким решту громадяни довіряли розгляд окремих питань. У фуеро Сепульведи вона називалася *sabildo* (збори посадових осіб). Про це, зокрема, йдеться у титулах 46 (збори присяжних або алькальдів), 93 (збори посадових осіб), 208 (збори посадових осіб).

Місцеві Статути та елементи сеньйоріального права регулювали господарські питання щодо полювання, використання лісів, пасовищ, водойм та ін., також це могли бути і поселенські хартії, які жалували селищам з метою освоєння певних просторів [5, с. 61–62]. Інша група норм, які регулювали так звані «муніципальні відносини», стосувались цивільного, кримінального та процесуального права, їх виникнення було пов'язане з правозастосовною діяльністю місцевих суддів-алькальдів. Дослідники, наприклад, А. В. Ващенко, розділяють їх правовий статус на основі аналізу положень фуеро Куенки [6, с. 122–123]. За відсутності норм для вирішення певних ситуацій судді створювали норми, ґрунтуючись в прийнятті власних судових рішень неписаним правом (*derecho de albedrio*). Такі прецеденти отримали назву *fasanьяs*. Незважаючи на невирішеність питання щодо їх юридичної сили – одні вчені вважають їх обов'язковими нормами, [7, с. 261–265], інші позбавляють їх нормативної сили [8, с. 617–618], але саме існування таких прецедентів певною мірою заповнило прогалини середньовічного іспанського матеріального права громадської общини до правління Альфонсо X (1252–1284 рр.).

Говорячи про елементи сеньйоріального права, треба згадати про норми судебника Сепульведи, які врегульовують взаємовідносини між власниками родової землі в громаді – *кабальєро* та їх працівниками (норми які регулюють практику повсякденних відносин між землевласниками і власників що мають стада свійських тварин в самій громаді. В збірці дуже важко прослідкувати де закінчується сеньйоріальні права і де починається регулювання суто господарських питань.

Звичаєве право – найдавніше джерело, яким врегульовували суспільні відносини всередині громадської общини. Правовий звичай тривалий час за допомогою своїх інститутів об'єднував громаду та підтримував зв'язки солідарності та взаємної відповідальності. Особливістю системи права в громадських общинах в Кастилії було збереження основних елементів звичаєвого права, точніше його інститутів: кровна помста, соприсяжництво, ордалії (судові докази), застава, поручительство, інститут таліону, за-

ступництво. Основна риса звичаєвого права полягала в тому, що вихідним моментом його формування був комплекс однорідних процесуальних норм. У традиційному суспільстві, в тому числі і в феодальній Кастилії, процесуальний інститут найчастіше передував конкретній нормі [10, с. 52–61; 10, с. 19; 12, с. 47]. Практично всі зазначені інститути склали основу тогочасного процесуального феодального права.

У зазначений час не існувало поділу на цивільний і кримінальний судовий процес [13, с. 184–226]. Безпосередньо в самому процесі панував обвинувальний принцип, коли без позову ніхто не міг бути притягнутий до відповідальності, а суддя виявляв найбільшу активність при винесенні рішення. Судові докази, що використовувались у громадській общині ще з варварської епохи носили характер ордалій, божих судів. До них вдавалися здебільшого при повній відсутності або недостатності доказів у спірних справах. Тому і самі божі суди отримали значення судових доказів. До ордалій, внаслідок яких повинні були відбутися явища, несумісні з законами фізичної природи, відносили випробування кропом та розпеченим залізом. Найбільш ранні згадки «казанка» (*calda*) можливо дійшли від франків, та відносяться до законодавства вестготських королів Егіка або Вітіца (близько 700 р. або 705 р.) [14, с. 7]. У Естремадури набуло більшого поширення випробування розпеченим залізом. Йому піддавалися частіше жінки, коли потрібно було відвести підозру щодо перелюбства, чаклунства, звідництва, вбивства чоловіка або продажу християнина маврам.

До ордалій також відносили: судовий поєдинок (*lid*), ритуальний поєдинок з проголошенням формул звинувачення (*gierto*) та присягу. Поєдинок в суддебниках сімейства Куенки був ритуальною дуеллю, протиборством позивача (або найманого бійця) і відповідача при відсутності прямих доказів проти особи, що підозрюється у скоєнні злочину. Процедура *gierto* в цих же суддебниках застосовувалася, коли підозрюваний заперечував скоєне (фізичне насильство) у випадках, які розглядалися як тяжкі: позивач в урочистих виразах звинувачував відповідача, після чого відбувався поєдинок. Дана процедура була еквівалентом очисної присяги, яка також використовувалася при звинуваченні в дуже серйозних злочинах [15, с. 823]. У суддебнику Куенки згідно початкової редакції було зафіксовано 29 випадків застосування процедури цього ритуального поєдинку. У ньому могли брати участь і свідки, яких підозрювали в лжесвідченні.

Присягу також можна віднести до ордалій. У судочинстві вона служила засобом відкриття істини

щодо вирішення спірних справ, але так як вона використовувалась при відсутності або недостатності доказів або заміняла їх, то мала з ними рівну силу, а тому і сама вона вважалася різновидом судового доказу.

Важливу роль серед інститутів звичаєвого права аж до XIII століття відігравала застава, як позасудова, коли позивач здійснював її за власною ініціативою, так і судова, яка також здійснювалася самим позивачем. Застава була засобом розпочати судовий процес, а також служила процесуальною гарантією, яка давала позивачеві впевненість, що рішення суду буде виконано відповідачем.

Поряд із заставою існував інститут поруки, відомий ще з варварських прав, який також гарантував позивачу явку до суду або виконання судового рішення. Ще в кінці XIII ст. позивач вимагав поручителів від відповідача при підозрі у скоєнні вбивства, пораненні, насильстві над жінкою, в разі крадіжки. Крім того, надання поручителя міг зажадати кредитор у боржника. Юридичні наслідки при відмові надавати поручителя залежали від характеру справи. Ними могли бути: відмова відповідати за позовом, визнання винним, ув'язнення, вигнання з громади ім'ям короля.

Особливе місце займає різновид поручительства в безпеці (*fiaduria de salvo* або *salva fe*). Його давали один одному ворогуючі сторони в знак того, що жодна з них не піддасться незаконному нападу.

Сімейні відносини у Сепульведі, як і в Кастилії в цілому, ґрунтувались на тому, що чоловік був главою сім'ї і жінка була йому підпорядкована у всьому. Будь-які укладені угоди повинні були підтверджуватись чоловіком – [9, с. 201]. У вигляді архаїчного елементу Сепульведа містить норми щодо мундіума – інститута опіки жінки її родичами. Так, без їх волі та згоди вона не могла жити з чоловіком під загрозою позбавлення її спадщини.

Вагомого значення впродовж XI–XIII ст. зберіг інститут кровної помсти, який грав суттєву роль щодо врегулювання відносин між окремими родами та послугував основою для формування змагального судового процесу [10, с. 52–61]. Звичайно цей інститут не існував без змін, навпаки він видозмінювався в залежності від конкретного виду організації спільнот, в тому числі і в громадській общині Естремадури.

Помсту в громадській общині не слід розглядати як прояв насильства та приватного правосуддя. Публічне правосуддя в громаді і до певної міри, Фуеро Сепульведи 1076 р. визнавало кровну помсту в якості одного з інструментів права і регулятора суспільних відносин інтегруючи її в свою систему права. З середини XIII ст. ця ситуація закріпилася шляхом

монополізації міським лицарством влади в громаді та процесом «привласнення» помсти в якості почесного відшкодування безчестя [15, с. 812–813].

Акт кровної помсти складався з двох етапів. Перший носив публічний характер, проходив в присутності членів міської Ради і включав в себе наступні етапи: розрив миру зі злочинцем (*desafio*), якщо він не був вбитий по гарячих слідах; очисної клятви або поединку за відсутності прямих доказів; оголошення злочинця ворогом і виплат судових штрафів і вергельда після надання йому тимчасового миру (*tregua*). Після цього та закінчення 27 днів здійснення правосуддя переходило до рук самого потерпілого або його родичів.

Висновки. Таким чином, джерела права, які використовувала громадська община центральної

частини Іспанії в XI - першій половині XIV століття зберігають архаїчні процесуальні інститути звичаєвого права і кровну помсту. Це пояснюється тим, що консервація інститутів звичаєвого права сприяла складанню ліньяжної організації в середовищі верхівки громадської общини, а прояви безпосередньо сімейної та ліньяжної солідарності та колективної відповідальності підтримували існування кровної помсти та інших інститутів, що збереглися ще з варварської епохи. Багато з них до кінця XIII ст. стають фактично привілеями, так як для їх здійснення необхідно було проживати в місці, володіти значними матеріальними благами. Все це могло бути доступно в більшій частині випадків лише міським лицарям і заможним власникам округ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Памятники права средневековой Испании: Фуэро Куэнки. Фуэро Сепульведы / Предисловие, перевод со старокастильского и комментарий канд. юрид. наук Г. В. Савенко; под ред. доктора юрид. наук, проф. В. А. Томсинова. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2004. 528 с.
2. Червонов С. Д. Ремесло и ремесленники в городах Центральной Испании на рубеже XII–XIII веков. Социально-политическое развитие стран Пиренейского полуострова при феодализме; Академия наук СССР. Москва, 1985. С. 27–44.
3. Италия XIII–XV вв. Испания XI–XV вв. Великие географические открытия. Курс всеобщей истории. Средние века. Стенограмма лекции проф. Е. А. Косминского, прочитанной 26 марта 1938 г.; Высшая школа пропагандистов имени Я. М. Свердлова при ЦК ВКП (б). Москва, 1938. 34 с.
4. Корсунский А. Р. История Испании IX–XIII веков (Социально-экономические отношения и политический строй Астури-Леонского и Леона-Кастильского королевства): учеб. пособ. Москва: Высшая школа, 1976. 239 с.
5. Martinez Mogo J. La Tierra en la comunidad de Segovia. Valladolid, 1985. 252 pág.
6. Вашенко А.В. Сравнение правового статуса судей и алькальдов в средневековой Испании на примере Фуэро Куэнки. Форум права. 2013. № 1. С. 121 – 126. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=FP_index.htm_2013_1_22.
7. Sanchez G. Para la historia de la redacion del antiguo derecho territorial castellano. *AHDE*. N. 6. 1929. P. 260–320.
8. Garcia Gonzalez. J. Notas sobre fazanas. *AHDE*. N.32. 1963. P. 609–624.
9. Альтамира-и-Кревеа Рафаэль. История Испании. Москва: Изд-во иностранной литературы, 1951. 519 с.
10. Berman H.J. Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983. 657 p.
11. Reynolds Susan. Kingdoms and Communities in Western Europe, 900 – 1300. Oxford: Oxford University Press, 1984. 387 pp.
12. Feibleman J.K. Justice, Law and Culture. Dordrecht – Boston – Lancaster, 1985. 208 pp.
13. Lopez Ortiz J. El proceso en los reinos cristianos de la Reconquista. *AHDE*. N. 14. 1943. P. 184–226.
14. Bartlett Robert, Trial by fire and water: the medieval judicial ordeal. Clarendon Press, Oxford, 1986. 182 pp.
15. Eguia M. M. El riego y su relacion con la injuria, la venganza y la ordalia (Castilla y Leon, siglos XIII y XIV). *Hispania*. Vol. 47. N. 167. 1987. P. 805–861.

REFERENCES

1. Pamyatniki prava srednevekovoy Ispanii: Fuero Kuenki. Fuero Sepulvedy. V. A. Tomsinov (Ed.). (2004). Moskva: IKD «Zertsalo-M» [in Russian].
2. Chervonov S. D. (1985). Remeslo i remeslenniki v gorodakh Tsentralnoy Ispanii na rubezhe XII–XIII vekov. Sotsialno-politicheskoye razvitiye stran Pireneyskogo poluostrova pri feodalizme; Akademiya nauk SSSR. Moskva [in Russian].

3. Italiya XIII–XV vv. Ispaniya XI–XV vv. Velikiye geograficheskiye otkrytiya. Kurs vseobshchey istorii. Sredniye veka. (1938). Stenogramma leksii prof. E. A. Kosminskogo. pročitannoy 26 marta 1938 g.; Vysshaya shkola propagandistov imeni Ya. M. Sverdlova pri TsK VKP (b). Moskva [in Russian].
4. Korsunskiy A. R. (1976). Istoriya Ispanii IX–XIII vekov (Sotsialno-ekonomicheskiye otnosheniya i politicheskiy stroy Asturo-Leonskogo i Leono-Kastil'skogo korolevstva): ucheb. posob. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
5. Martinez Moro J. (1985). La Tierra en la comunidad de Segovia. Valladolid [in Spanish].
6. Vashchenko A.V. (2013). Sravneniye pravovogo statusa sudey i alkaldov v srednevekovoy Ispanii na primere Fuero Kuenki. *Forum prava – Forum of Law*, 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2013_1_22 [in Russian].
7. Sanchez G. (1929). Para la historia de la redacion del antiguo derecho territorial castellano. *AHDE*, 6 [in Spanish].
8. Garcia Gonzalez. J. (1963). Notas sobre fazanas. *AHDE*, 32. [in Spanish].
9. Altamira-i-Kreveva Rafael. (1951). Istoriya Ispanii. Moskva: Izd-vo inostrannoy literatury. [in Russian].
10. Berman H.J. (1983). Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. [in English].
11. Reynolds Susan (1984). Kingdoms and Communities in Western Europe, 900–1300. Oxford: Oxford University Press. [in English].
12. Feibleman J.K. (1985). Justice, Law and Culture. Dordrecht – Boston – Lancaster. [in English].
13. Lopez Ortiz J. (1943). El proceso en los reinos cristianos de la Reconquista. *AHDE*, 14. [in Spanish].
14. Bartlett Robert (1986). Trial by fire and water: the medieval judicial ordeal. Clarendon Press, Oxford. [in English].
15. Eguia M. M. (1987). El riego y su relacion con la injuria, la venganza y la ordalia (Castilla y Leon, siglos XIII y XIV). *Hispania – Spain. Vol. 47, 167, 805–861* [in Spanish].

ПОХОДЗИЛО Ю. М.

кандидат юридических наук, доцент кафедры истории государства и права Украины и зарубежных стран
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

МАЛЕНКО В. В.

студент 2 курса 19 группы Института прокуратуры и уголовной юстиции

ИСТОЧНИКИ ПРАВА ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЧАСТИ ИСПАНИИ, РЕГУЛИРУЮЩИЕ ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ПРЕДЕЛАХ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА В XI – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIV в.

В статье автором внимание сосредоточено на исследовании особенностей такого источника средневекового права Испании, в том числе сеньориального права, как фуэрос, судебники. Рассмотрено как материальное, так и процессуальное испанское право, разделения которого на гражданский и уголовный процессы тогда еще не проводилось. Выделяется характеристика таких институтов обычного права: кровная месть, соприсяжничество, ордалии (судебные доказательства), залог, поручительство, институт талиона, покровительство.

Ключевые слова: источники права, законодательство средневековой Испании, сеньориальное право, фуэро, консехо.

POKHODZYLO Yu. M.

PhD, associate professor of the Department of History of State and Law of Ukraine and Foreign Countries of the
Yaroslav Mudryi National Law University

MALENKO V. V.

2nd year Student of Prosecutor and Criminal Justice Institute of Ukraine the Yaroslav Mudryi National Law
University

SOURCES OF LAW OF THE CENTRAL PART OF SPAIN REGULATING PUBLIC RELATIONS WITHIN THE TERRITORIAL SOCIETY IN THE XI – THE FIRST HALF OF THE XIV CENTURY

Problem settings. Recently, in both domestic and foreign science, the community of Castile - concejo has become a detailed object of study. But virtually limitless in the study is the layer of research related to the study of the history of sources of law. The legal system of central Spain in the XI - first half of the fourteenth century. absorbed several types of legal sources: customary law, royal privileges, local charters and elements of senior law.

Analysis of recent researches and publications. Such scientists as L.G. de Valdeaveliano, B. Reyli, Dzh. Kallagkhan, Kh. Klemente Ramos, R. Pastor, Kh. M. Minges Fernandes, S. de Mokso, L. M. Villar Garsiya, S.D. Chernov, A.V. Vashchenko, V.K. Piskorskiy and others have been devoted their works to research the issues associated with the legal regulation of social relations within the territorial community in the XI - first half of the fourteenth century in Spain.

Article's main body. The Spain's first short court hearings may qualify as royal privileges.

Customary law is the oldest source for regulating public relations within the community. It has been a legal practice for a long time, through its institutions, to unite the community and maintain a bond of solidarity and mutual responsibility. Feature of the system of law in public communities in Castile was the preservation of the basic elements of customary law, more precisely its institutions: blood feud, complicity, hordes (court evidence), pledge, surety, institute talion, patronage. The hordes were treated with dill and scorching iron, a judicial duel (lid), a ritual duel with the declaration of formulas for indictment (riepto), and an oath.

At that time there was no separation between civil and criminal proceedings. The indictment principle prevailed in the process itself.

Conclusions and prospects for the development. In general, the sources of law used by the public community of central Spain in the XI – first half of the XIV century retain archaic institutes of customary law and blood revenge. This is due to the fact that the preservation of customary law institutions contributed to the establishment of a lazy organization in the community upper community, and the manifestation of direct family and lazy solidarity and collective responsibility supported the existence of vengeance and other institutions surviving from the barbaric era. Many of them by the end of XIII century actually become privileges, since for their realization it was necessary to live in the city, to possess considerable material goods. In most cases, this could only be available to city knights and wealthy county owners.

Keywords: sources of law, legislation of medieval Spain, senior law, fuero, consejo.

Походзіло Ю. М., Маленко В. В. Джерела права центральної частини Іспанії, що регулюють суспільні відносини в межах територіальної громади в XI – першій половині XIV ст. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2019. № 1 (12). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Pokhodzilo_Malenko12.pdf